

Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola

DOKTORI (PHD) DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

Szabó Noémi Anna

**Japán nyugati kapcsolatainak percepciója
a korai magyar sajtóban a kezdetektől 1853-ig**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezetők:

Dr. Farkas Mária Ildikó, PhD

Dr. Makkai Béla, CSc

Budapest

2025

Tartalom

1. A témaválasztás indoklása és a kutatás célja	1
2. A kutatás forrásai és módszerei.....	2
3. Megvalósítás és új eredmények	5
3.1. Portugál–japán kapcsolatok.....	7
3.2. Holland–japán kapcsolatok.....	8
3.3. Amerikai–japán kapcsolatok.....	8
3.4. Orosz–japán kapcsolatok.....	10
3.5. Angol–japán kapcsolatok.....	10
4. Összegzés	11
5. A tézisfüzetben felhasznált irodalom.....	12
6. Publikációs jegyzék	12

Ábrák jegyzéke

1. ábra: A kutatásban felhasznált újságcikkek száma a vizsgált országok szerint.....	4
2. ábra: A kutatásban felhasznált sajtóorgánumok a cikkek száma szerint	5
3. ábra: A kutatásban felhasznált cikkek évek szerinti megoszlása országok szerint.....	7

1. A témaválasztás indoklása és a kutatás célja

A dolgozatomban azt vizsgáltam meg, hogy a Japán történelem Edo-korszakával (1603–1868, *Edo dzsidai* 江戸時代), annak is a *szakoku* (鎖国),¹ azaz a „bezárkózó” időszakával párhuzamosan milyen hírek jelentek meg az ekkor kialakuló és megszilárduló magyar nyelvű időszakai sajtóban Japánról és annak nyugati kapcsolatairól 1853 végéig. Erősen gyökeret vert ugyanis az a nézet, hogy Japán – néhány kivételtől eltekintve – hermetikusan elzárta magát a világtól és minden kapcsolatfelvételi kísérletet, akár erőszak alkalmazásától sem visszariadva, elutasítottak. Ugyanakkor nem mindegy, hogy milyen szemszögből vizsgáljuk meg ezt a kérdést, a japánok ugyanis nem bezárkózásként élték meg a rendszert, amelyben éltek, pusztán a saját igényeiknek megfelelően korlátozták, illetve szabályozták a külkapcsolataikat. Ezen szabályok alapján az Edo-korszak nagy részében az európaiak, illetve a nyugatiak közül csak a hollandoknak volt megengedett a hivatalos kapcsolatok fenntartása a felkelő nap országával. Mindez annak ellenére alakult így, hogy Japán az 1540-es évektől közel egy évszázadon át több európai országgal (Portugália, Spanyolország, Hollandia, Anglia) tartott fenn kapcsolatot. Az első európaiak megjelenésével párhuzamosan zajlott Japánban az országegyesítés folyamata, amelynek lezárultával a külföldiek jelenléte kezdett zavaróvá válni, így a kereskedelmi kapcsolatokat a misszionáriusok munkájával összekötő katolikus országok képviselőit kitiltották az országból, míg a protestáns angolok és a hollandok fenntarthaták volna a kapcsolatokat, de végül csak a hollandok maradtak, alkalmazkodva a szigorú szabályokhoz és a „bezárkózáshoz”.

Olyannyira rögzült ez a hermetikus elzárást hangsúlyozó nézőpont, hogy a 20. század második feléig kellett várni azokra a kutatásokra, amelyek rávilágítottak azon a tényekre és esetekre, amelyek bizonyítják, hogy Japán az Edo-korszakban nem zárta el magát teljesen a külvilágtól. Maga a *szakoku* szó sem japán eredetű, Engelbert Kaempfer (1651–1716) *History of Japan* című könyvének 19. század eleji fordításából született.² A kutatás szempontjából azonban mégis ez a nyugati nézőpont volt meghatározó, és a korabeli magyar sajtó is ezt a perspektívát tükrözte – ami a magyarokat, illetve az Osztrák-Magyar Monarchiát illeti, hivatalos kapcsolat 1869-ig nem állt fenn, és teljes bizonyossággal csak egy honfitársunkról állítható, hogy járt Japánban a *szakoku* alatt (Benyovszky Móric).

¹ A két *kandzsiból* (漢字) álló összetétel (鎖国) első fele (鎖) ’lánc’-ot, ’vasalat’-ot, ’kapcsolat’-ot jelent, míg a második fele (国) ’ország’-ot. A *Japán–magyar nagyszótár* vonatkozó szócikke két jelentést is megad. Az első szerint ’nemzeti elzárkózás’-t vagy ’izoláció’-t jelent, a második szerint azt a történelmi időszakot jelöli, amelyben Japán minden kapcsolatot megszakított a külvilággal és csupán Hollandia és Kína számára volt engedélyezett korlátozott kereskedelmi tevékenység folytatása. Varrók Ilona (főszerk.): *Japán–magyar nagyszótár*, 2. javított kiadás, Budapest, Japán Stúdiumok Alapítvány, 2024, 490, さこく.

² Laver Michael S.: *The Sakoku Edicts and the Tokugawa Hegemony*, Amherst, New York, Cambria Press, 2011, 1.

Mindezen tényt szem előtt tartva, kutatásom a történelemtudományom belül a kapcsolattörténetkutatásba, azon belül a percepció-, illetve recepciótörténetbe illeszkedik. Azt igyekeztem megvizsgálni, hogy miként jelent meg és milyen mértékben vált elismertté és elfogadottá, illetve hogyan illeszkedik a közgondolkodásba egy ilyen távoli ország a nyugati közvéleményben. Ebben a sajtó elsődleges közvetítő szerepet játszott, ezért a dolgozatban felhasznált források jelentős részét sajtóorgánumban megjelent cikkek teszik ki. Érdekesnek tartottam ugyanis megvizsgálni azt, hogy mit tükrözött a *szakokuról*, illetve a Nyugat és Japán kapcsolatáról a korabeli magyar sajtó, annak kezdeteitől, egészen 1853-ig, amikor az amerikaiak feltűnése véget vetett a bezárkózásnak.

Az alábbi kérdésekre kerestem a választ: Mi jelent meg a cikkekben? Mit tartottak érdekesnek vagy fontosnak? Miként viszonyult az adott témához a cikkek szerzője? Fontos megfigyelni azt is, hogy ezeknek a cikkeknek (is) köszönhetően miként kezdett el formálódni a legkorábbi Japán-kép Magyarországon. Ugyanis abban az időszakban, amikor még nem voltak hivatalos magyar–japán kapcsolatok, ezen cikkek segítségével szerezhettek ismereteket és információkat az olvasók a távoli országról. Ezek határozták meg, hogy mit gondoltak Japánról, milyen vélemény, milyen kép alakult ki a távoli, „zárt”, különleges világról, afféle előfutárai is a későbbi, hivatalos kapcsolatfelvétel utáni Japán-képnek.

2. A kutatás forrásai és módszerei

A dolgozat fókuszja azokra az országokra helyeződött, amelyekkel volt valamilyen kapcsolata Japánnak a *szakoku* időszakában vagy azt megelőzően, és ezekről cikkek is jelentek meg a magyar sajtó létrejöttétől 1853-ig. Így a dolgozatban a portugál–japán, a holland–japán, az amerikai–japán, az orosz–japán és az angol–japán kapcsolatokkal foglalkoztam, amelyek közül a portugálok jelentették a kezdetet, a hollandok a folytonosságot képviselték, az amerikaiak a kapcsolatok újrafelvételében jeleskedtek, az oroszok és az angolok pedig többször próbálkoztak a kapcsolatok felvételével a vizsgált korszakban.

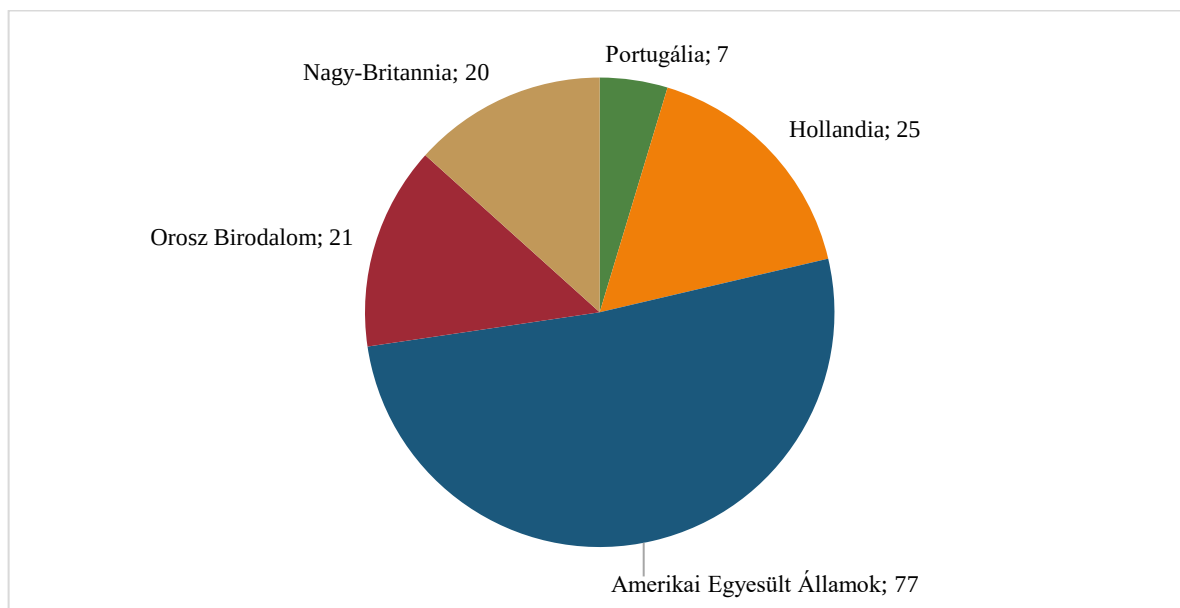
A forrásfeltárás időszaka 2018 és 2020 közé esett, ez idő alatt az Arcanum adatbázisában³ megtalálható minden olyan elérhető lapszámmal rendelkező újságot, folyóiratot stb. vagy ezekhez tartozó évkönyvet és mellékletet igyekeztem megvizsgálni, amelyben olvasható volt hír vagy bármilyen más információ Japán nyugati kapcsolatairól 1853 végéig. Ebben az időszakban még nem létezett egységes átírás a japán szavakra, sőt, még Japán nevének leírására sem. A forrásfeltárás során a kigyűjtött anyagokat kategorizáltam, majd ezek alapján összeállítottam

³ Arcanum. <https://www.arcanum.com/hu/> (Letöltés: 2025. május 19.)

a dolgozat törzsanyagát kitevő részeket. A válogatás során a különböző kategóriák közül végül a külkapcsolatokra került a hangsúly. A kiválogatott források megjelenési, időrendi és végül tematikus sorrendbe kerültek, majd az elemzés során a cikkben szereplő információkat összevettem a valós eseményekkel, a rendelkezésre álló és elérhető, főként külföldi szakirodalom alapján.

Az 1. ábrán látható, hogy a kutatásban felhasznált újságcikkek száma a vizsgált országok szerint miként oszlik meg. Jól kivehető, hogy az amerikai részhez jelentősen több forrás állt rendelkezésre, mint a portugálhoz. Ez nemcsak annak volt köszönhető, hogy a portugál–japán kapcsolatokról csak múlt időben lehetett írni, tekintve, hogy a kapcsolatok közel száz éve szüneteltek akkor, amikor az első magyar nyelvű cikkek napvilágot láttak, míg ezzel szemben az amerikaiakkal foglalkozó cikkek viszonylag aktuális eseményekkel foglalkoztak; hanem azért is alakult így, mert a 19. század közepére már hazánkban is létrejöttek a napilapok. A Matthew C. Perry (1794–1858) vezette expedícióval pedig eleve sokat foglalkozott a világsajtó, így a magyar is, ráadásul a vizsgált korszakban létrejövő távíróhálózat fejlődésével az információ-áramlás is felgyorsult ezen időszak elejéhez képest, amikor még levelek és postajáratok juttatták el a híreket egyik helyről a másikra. Azt is fontos tudni erről az időszakról, hogy a Japánról szóló hírek közvetett források útján, akár többszörös közvetítéssel jutottak el a hazai lapokba, mivel nem volt közvetlen kapcsolat. Ezt azt is jelenti, hogy az ekkor alakuló Japán-kép közvetett források segítségével alakult és formálódott, több szűrőn keresztül jutottak el hazánkba. Pedig akadt volna közvetlen forrás is Benyovszkynak köszönhetően, de a vizsgált kb. 70 év hazai periodikáiban Japán viszonylatban alig említették. Ahogyan az ábrán látható, a többi vizsgált ország esetében a cikkek száma nagyjából arányosan oszlik el. Ez azért is érdekes, mert hivatalos kapcsolata Japánnak a 17. század eleje óta ezen országok közül csak Hollandiával volt. Az oroszok és a britek esetében a rövid életű hivatalos kapcsolatok, illetve a kapcsolatfelvételi kísérletek vagy annak igénye szolgáltatott elegendő témát az újságírók számára. Ráadásul a briteknél mindössze két nagy témakörre lehetett osztani a cikkeket, azok tartalma szerint, az oroszokról szóló cikkek azonban több eseményről is be tudtak számolni. Ha egy cikkben több országgal, pl. a hollandokkal és a portugálokkal is foglalkoztak, akkor azt külön-külön feltüntettem.

1. ábra: A kutatásban felhasznált újságcikkek száma a vizsgált országok szerint⁴

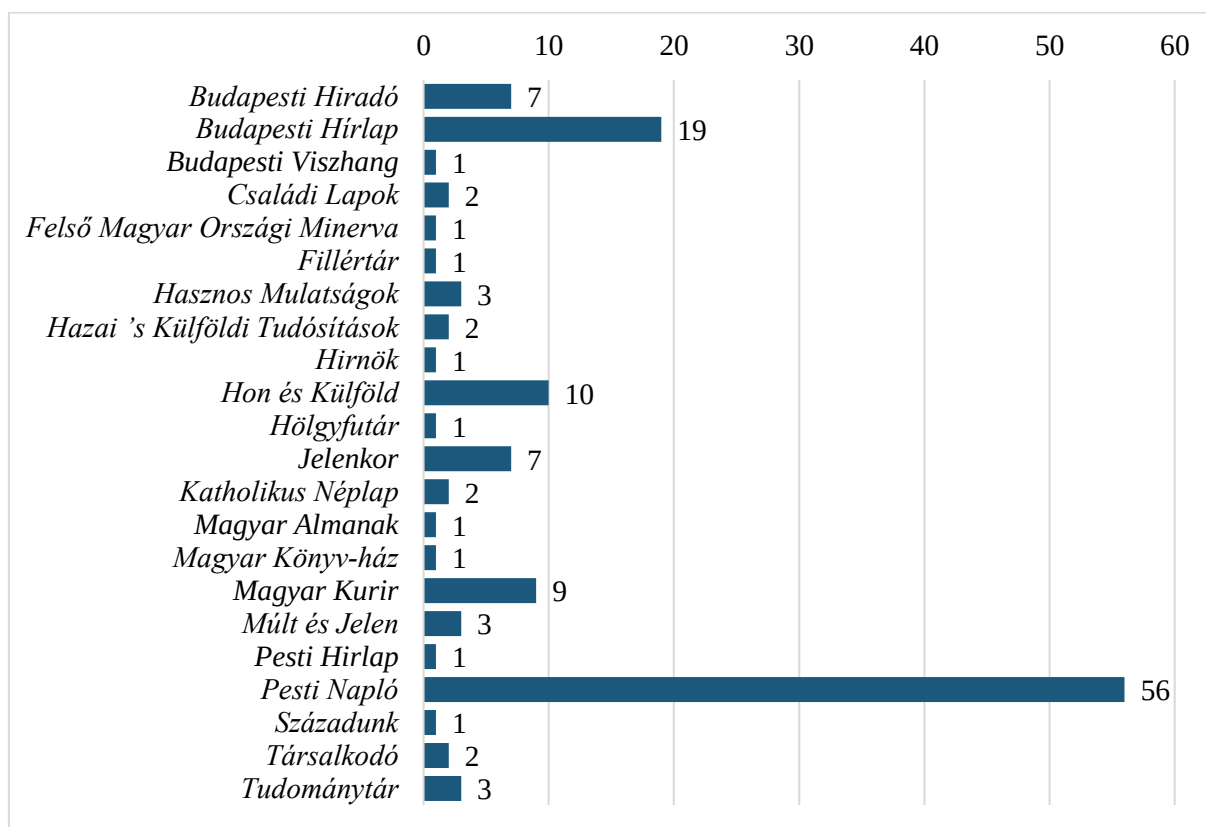

A kiválogatott sajtótermékek esetében nem volt szempont a megjelenési körülmény, a politikai beállítottság, a történelmi korszak, a törvényi háttér stb. – sokkal fontosabb volt a megjelent cikkek ténye, azok tartalma és száma. Nem vizsgáltam az újságok előfizetőinek számát sem (bár ezt sok esetben nehéz is megállapítani), mert nem tükrözte, hogy hány emberhez jutott el a hír, ahogy az írni-olvasó tudók számát sem vizsgáltam, felolvasás útján szintén több emberhez eljuthattak az információk. Jellemző a korra még, hogy az esetek többségében a cikkek szerzőjét sem ismerjük, és még a szerzői jog sem úgy működött, ahogyan azt ma ismerjük. Előfordult olyan eset, ahol ugyanazt a hírt több lap is közölte.

A magyar nyelvű újságírás kezdeteit a 18. század végére lehet tenni és már a legkorábbi sajtótermékekben is találkozni nyugati ország és Japán kapcsolatát tárgyaló hírrel. 1853 végéig összesen 22 sajtóorgánumból gyűjtöttem cikkeket, ezek a 2. ábrán láthatók. Ebből jól kivehető, hogy a cikkek számát illetően a napilapok kiemelkednek, a *Pesti Napló* különösen, főként az amerikai expedícióval foglalkozó cikkei miatt. A napilapok megszületése előtt a legkorábbi magyar újságok esetében szépen szerepelt a *Magyar Kurir* is a maga 9 cikkével, amelyek az 1800-as évek elején jelentek meg, és szintén egy (orosz) expedícióról számoltak be röviden. Ezek a számok ugyanakkor nem mutatják, hogy az adott cikk milyen hosszúságú, milyen jellegű lapban jelent meg és mennyi információt tartalmazott, mert míg a *Felső Magyar Országi Minerva* pusztán röviden említett a kutatási témához tartozó hírt, addig a *Családi Lapok*ban közreadott 2 cikk meglehetősen hosszú és sok érdekes adattal szolgált, nemcsak Japánról és külkapcsolatairól, hanem a szerző a témához, illetve a *szakoku*hoz való hozzáállásáról is.

⁴ A cikkek közt lehetnek tartalmi átfedések, így például, ha egy cikk említést tett az angolokról és a hollandokról egyaránt, azt az ábrán Nagy-Britannia és Hollandia esetén is feltüntettem.

2. ábra: A kutatásban felhasznált sajtóorgánumok a cikkek száma szerint

3. Megvalósítás és új eredmények

Ami a dolgozat felépítését illeti, a bevezetőt és a módszertani részt követően részletesen kitértem a historiográfiai fejezetben a magyar–japán kapcsolattörténet kutatásának különböző korszakaira, ugyanis jóllehet az általam vizsgált korszakban nem állt fenn közvetlen kapcsolat Magyarország és Japán között, mégis ezen periódus fontos előzménye és kapcsolódási pontja a későbbi közvetlen kapcsolatoknak, így nemcsak a Japán-kép alakulása miatt fontos. Továbbá a dolgozat olyan időszakokkal foglalkozik, amellyel a hazai kutatások egyelőre csak érintőlegesen foglalkoztak, Benyovszky útját leszámítva kevés az ezen időszakról szóló kutatás. Ennélfogva csatlakozni tudok a korábbi kutatásokhoz, amelyek főként már a közvetlen kapcsolatfelvételi időszak után születtek (19. század második fele, 20. század első fele), illetve ki tudom egészíteni ezeket.⁵

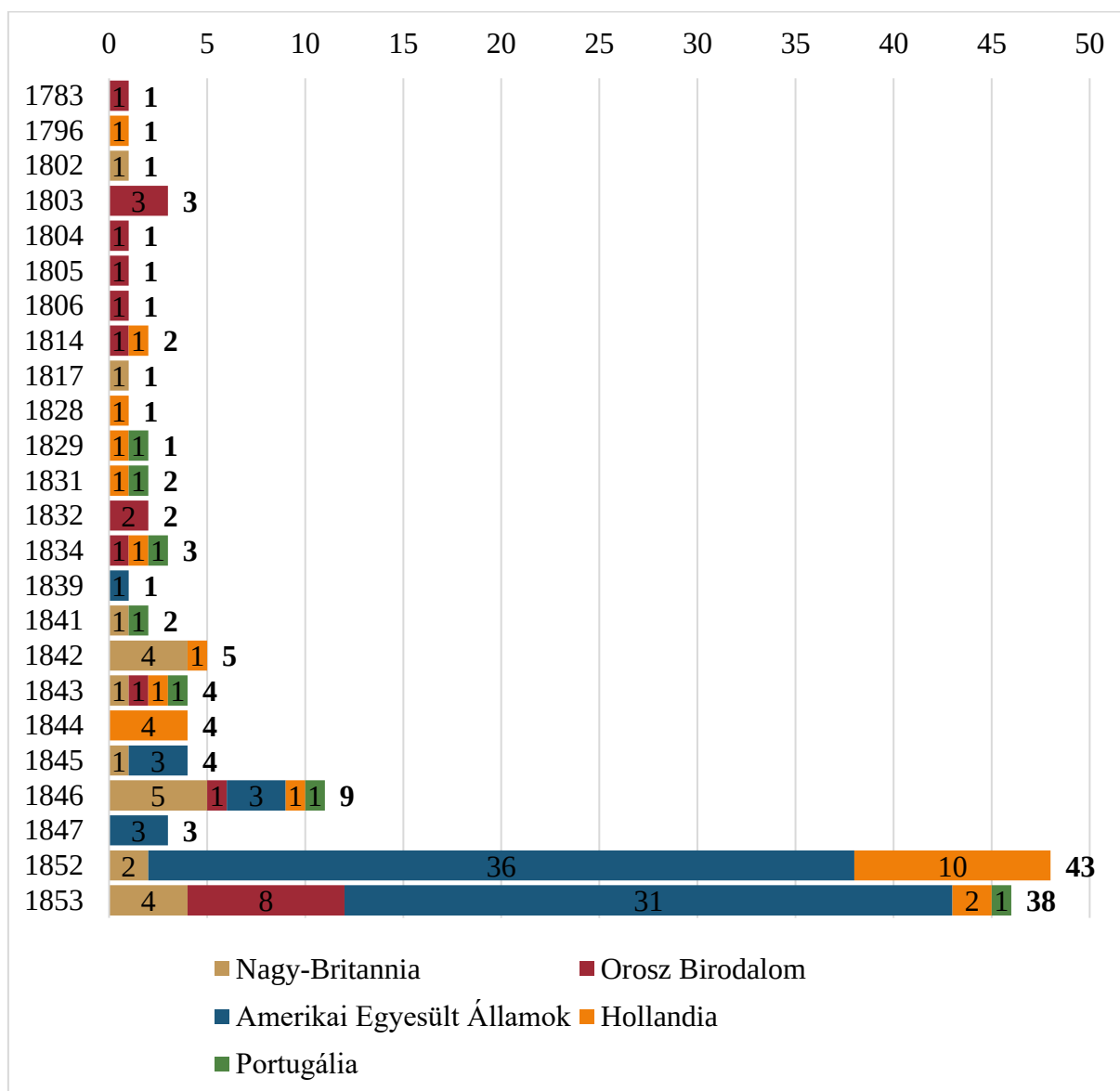
⁵ A Japán-kép kutatása kapcsán létrejött egy kutatócsoport, amely az 1945 után alakuló Japán-képpel foglalkozik, ennek a kutatócsoportnak tagja is vagyok.

A historiográfiai fejezetet követően a felhasznált forrásokat ismertettem, rövid sajtótörténeti kiegészítéssel. A forrásfeltárás során számos olyan anyagra és újdonságra is bukkantam, amelyek nem szerepeltek a már korábban megjelent forrásgyűjteményekben,⁶ és máshol sem jelentek meg az eredeti megjelenési helyükön kívül, így jelen vizsgálat alapkutatásnak is tekinthető. Ezután került sor magának a vizsgált japán történelmi korszaknak, illetve a *szakokunak* az ismertetésére, majd rátértem a konkrét országok és Japán kapcsolatának ismertetésére, oly módon, hogy először a kapcsolatok terén a vizsgált időszakban komoly sikereket elért országokkal (Portugália, Hollandia és az Amerikai Egyesült Államok), majd a kevésbé sikeres, de próbálkozó országokkal (Oroszország és Anglia/Nagy-Britannia) foglalkoztam – ebben a sorrendben.

A 3. ábrán látható, hogy a kutatás során kigyűjtött legkorábbi cikkek az oroszokkal, illetve a hollandokkal foglalkoztak; a portugál–japán kapcsolatokat tárgyaló írások az 1820-as évek végétől jelentek meg. A britek a 19. század legelején már felbukkantak, de velük Japánnal kapcsolatban főként az 1840-es évektől, a cikkek számát jelentősen uraló amerikaiakkal pedig legelőször 1839-ben lehetett találkozni. Ahogy az ábrán látható adatokból kivehető, a lapokban nem minden évben szerepelt cikk a kutatási témával kapcsolatban: a feldolgozott 73 év alatt 24 évben jelent meg hasznosítható információ, így a 19. század közepéig nem beszélhetünk folyamatos híradásról. Ez nemcsak a hazai sajtó születésére, fejlődésére és megszilárdulására utal, hanem a korabeli Japán zártságára is.

⁶ Lévai Gábor: *Japán magyar könyvészete*, Budapest, Egyetemi Keletázsiai Intézet, Keletázsiai Dolgozatok, 1943; Buda Attila (szerk.): *Messziről felmerülő vonzó szigetek*, I. kötet, Japánról szóló, magyar nyelvű ismertetések a kezdetektől 1869-ig, Budapest, Ráció kiadó, Pagoda és Krizantém, 2010.

3. ábra: A kutatásban felhasznált cikkek évek szerinti megoszlása országok szerint

3.1. Portugál–japán kapcsolatok

A portugál–japán kapcsolatok tekintetében nem beszélhetünk élő kapcsolatról, az ezzel a témával foglalkozó cikkek forrásai a 16-17. századi írásokra nyúltak vissza. A cikkek tartalma szerint szinte minden lényeges kérdéssel foglalkoztak a szerzők Japán felfedezésétől, az első portugálok Japánba érkezésén át a száz évnyi siker és a hanyatlás időszakáig bezárólag. Az ezek alapján tükröződő Japán-kép vegyes érzéseket hagyhatott az olvasókban. A keresztényüldözések, az idegenek kitiltása, a törvények szigorú betartása mellett arra is kitértek a cikkek, hogy a japánok felismerték a külföldiekben és az idegen vallásban rejlő veszélyeket. Érzékelhető volt, hogy a japánok kezdetben nyílt érdeklődéssel fogadták az újdonságokat, így nem egy szerzőben felmerült: vajon minek kellett történnie ahhoz, hogy nyugati szemszögből extrémnek mondható

megoldásokhoz forduljanak, mint a kereszténység betiltása és a külföldiek (kivéve a hollandok) elűzése. Az eseményeket tárgyilagosan bemutató szerzők és a vallásos nézőpontú cikkek is igyekeztek magyarázatot találni. Ezen okok között a misszionáriusok közötti konfliktusok és a portugálok hatalom- és nyereségvágya is megjelent.

3.2. Holland–japán kapcsolatok

A holland–japán kapcsolatokat ismertető írások már nem csak múltbeli, hanem aktuálisnak is tekinthető eseményekkel is foglalkoztak. A cikkek számos témakörben ismertették a hollandok különleges helyzetét Japánban, amelynek okát is igyekeztek megfejtetni a szerzők. Ezek között találni pozitív és negatív véleményt is. Felmerült nem egy helyen, hogy a hollandok valóban hajlandók voltak bármire a kapcsolatok megőrzése érdekében, például elviselni a megaláztatásokat, elhittetni a japánokkal, hogy az ő kereszténységük teljesen más. Ez utóbbit a japánok képesek voltak elhinni? Kritizálták őket, hogy nem osztják meg a megszerzett információkat, ez azonban nem fedte teljesen a valóságot. A korszak legfontosabb forrásainak szerzői is rendre előkerültek a cikkekben, így találkozni Engelbert Kaempfer, Carl Peter Thunberg (1743–1828), Philipp Franz von Siebold (1796–1866) nevével is. Megismerhetők volt a cikkek segítségével a hollandok mindennapjai is Dedzsimán, illetve többször foglalkoztak a holland király japán uralkodójának szánt, 1840-es évek elején íródott levelével is, amellyel a változó világpolitikai helyzetre igyekeztek felhívni a japánok figyelmét. Látható volt az is, hogy a hollandok nagy becsben tartották a nehezen kialakított és fenntartott kapcsolatokat, akár irigységgel írt róluk az adott szerző, akár csodálattal.

Ugyancsak kiolvasható a cikkekből, hogy a japánok valóban rendkívül szigorú és erősen kontrollált feltételeket és körülményeket alakítottak ki a hollandok számára. A gyanakvó, törvényeiket betartó, bizalmatlan és szokásaikhoz ragaszkodó nép képe mellett kiderült az is, hogy nagy a tudásvágyuk, kíváncsiak, jól tájékozottak és szeretik a bonyolult szertartásokat, valamint az udvariassági formákat is.

3.3. Amerikai–japán kapcsolatok

Az amerikai–japán kapcsolatokról született a legtöbb cikk a vizsgált korszakban, főként a nagy érdeklődés mellett készülődő amerikai expedíció és az időközben hazánkban is megszülető napilapok hasábjain közölt írásoknak köszönhetően. A legkorábbi cikkek hajótöröttekkel foglalkoztak, néhány évvel a valós események megtörténte után. Kezdetben még látszott, hogy a rendkívül szigorú japán törvények tulajdon honfitársait sem kímélik, a megmenekült

hajótöröttek nem térhettek vissza. Később viszont érzékelhető volt a japán szabályozásokban némi változás, még ha a konkrét rendeletmódosításokról nem is írtak a lapok. Ugyanakkor az is kiderült, hogy bár az 1840-es évekre enyhülni látszottak bizonyos kérdéskörökben, ez mégsem jelentette azt, hogy ennél nagyobb változást kívánnak külpolitikájukban. Felmerült viszont a szerzőkben a kérdés, hogy vajon ez az elzárkózás meddig tartható fenn egy olyan időszakban, amelyben a technológia fejlődésének hála egyre csökkennek a távolságok, valamint egyre több hajó járja a Japán körüli vizeket is.

A Matthew C. Perry vezette amerikai expedícióról szóló hírek nagy számban jelentek meg nemcsak a nemzetközi, hanem a hazai sajtóban is. Már néhány hónappal a tervezett expedícióról szóló első külföldi híreket követően a hazai sajtó is foglalkozott a témával. A vállalkozás minden fontos mozzanatáról tájékoztatást kaptak az olvasók: a tervezés, az expedíció indításának indokai, a Perry számára rendelkezésre bocsátott hajók száma – név és típus szerint is – és az expedíció útvonala is nyomon követhető volt. Többször felmerült az a kérdés is, hogy minek olyan sok hajó egy elvileg békésnek titulált missziónak.

Az expedícióval kapcsolatos nemzetközi reakciók is megjelentek a hazai periodikákban, de több cikk született az expedícióhoz szükséges hivatalos dokumentumokról, illetve a japánoknak küldött ajándékokról is. Az 1853-as esztendő őszére pedig a sikeres amerikai–japán találkozó híre eljutott a hazai olvasóközönséghez, bár az ekkor még nem volt látható, hogy milyen eredménnyel fognak zárulni a következő év tavaszára halasztott tárgyalások az amerikaiak és a japánok között. Az viszont sikernek számított, hogy a japánok végre hivatalosan szóba álltak a hollandokon kívül más nyugati ország képviselőivel, bár ehhez külső nyomásra volt szükség. Ugyanakkor világossá vált, hogy hajlandók a külpolitikájuk bizonyos módosítására a közeljövőben.

A japánokról formálódó kép is újabb adalékokkal bővült, differenciáltabb, egyúttal kedvezőbb is lett. A cikkekben több apróság is megjelent: a rangosabb japánok egy vagy két kardot viseltek, a beszámolók szerzői szerint megjelenésük előnyösebb volt, mint a kínaiaknak, tájékozottak és műveltek voltak. Ha a lehetőség adott volt szívesen kommunikáltak, és apró ajándékokat is cseréltek. A cikkek alapján az is kiderült, hogy a japánok tudtak az amerikai expedíció érkezéséről, és a konfliktus elkerülése érdekében hajlandók voltak alkalmazkodni is. A japánok a találkozón nagy létszámmal jelentek meg, külön épületeket emeltek az esemény helyszínén, tehát megadták a módját, hogy az amerikaiakat megfelelő körülmények között tudják fogadni. A japánok alkalmazkodási képessége pedig segített elkerülni a komolyabb konfliktust az amerikaiakkal. Az 1854-es kanagavai szerződés aláírása pedig véget vetett a *szakokunak*, ami nyugati szempontból mindenképp pozitív változásnak volt tekinthető.

3.4. Orosz–japán kapcsolatok

Az orosz–japán kapcsolatokról szóló legkorábbi cikkek, akárcsak az amerikaiak esetében, a hajótöröttekkel foglalkoztak. Ezekből nemcsak a megmentés ténye, illetve egymás megsegítése derült ki, de képet kaphattak az olvasók az Európában dolgozó első japánnyelv-tanárokról is. Írtak a lapok a korai Japánba küldött orosz követségekről is, sőt, az egyik esetben az a különleges helyzet is fennállt, hogy az éppen megszülető magyar sajtó a kor viszonyait is figyelembe véve, de szinte aktuális hírként számolt be röviden az eseményekről a 19. század elején. Bár több részletet a történelemsokról a későbbi évtizedek cikkeiből lehetett megtudni.

Vaszilij Mihajlovics Golovninról (1776–1831), aki két évet töltött fogságban Japánban, viszont alig számoltak be a lapok, több részletet közöltek azonban a Japánban szerzett tapasztalatairól, amelyek alátámasztották a holland híreknél látott információk egy részét is, ami a japánok tudásvágyát illette. Azt is megerősítették ezek a cikkek, hogy a japánok büszkék, ragaszkodnak szokásaikhoz és törvényeikhez, tehát ismét találkozni több pozitívummal és negatívummal is velük kapcsolatban. Kifejezetten érdekes viszont, hogy a Perry-féle amerikai expedícióval összevetve a Jevfimij Vasziljevics Putyatyin (1803–1883) vezette expedícióról mennyire keveset cikkeztek a lapok, annak ellenére, hogy párhuzamosan zajlottak az események, csak az élet végül úgy hozta, hogy az amerikaiak érkeztek meg előbb.

3.5. Angol–japán kapcsolatok

Az angol–japán kapcsolatok esetében két fő témával lehetett találkozni a korabeli magyar sajtóban. Az egyik a legkorábbi, a 17. század elején rövid ideig fennálló kapcsolatokról számolt be, részletesen megismertette az olvasókat William Adams (1564–1620) és az angol kereskedőállomás történetével, majd a 17. század második felében a kapcsolatok újrafelvétele miatt Japánba küldött követséggel és annak elutasításával. A másik pedig azokat a cikkeket öleli fel, amelyek az 1840-es években, főként az ópiumháborút követően azzal foglalkoztak, hogy ezután a britek Japánba fognak menni, vagy legalábbis menniük kellene, ám ennek ellenére a hivatalos angol politika nem foglalkozott komolyan a kérdéssel az 1850-es évek közepéig.

Az angol–japán kapcsolatok tehát közel sem szolgáltatott annyi témával, mint a fenti országok, mégis sok cikkel lehetett találkozni a lapokban, főként a második témakörben. A japánokkal kapcsolatban érdekesnek találhatták az olvasók, hogy számukra mennyire furcsa az európai politika, ahol a 17. században protestáns ország szövetségben állhat egy katolikussal – egy másik protestáns országgal szemben –, és ahol protestáns uralkodó gond nélkül köthet házasságot

katolikus hercegnővel, amennyiben a politikai helyzet is úgy kívánja. A szokásaikhoz és törvényeikhez való makacs ragaszkodásuk ezekből a cikkekből is leszűrhető volt.

4. Összegzés

Mindent egybevetve elmondható, hogy amennyire a korszak lehetőségei megengedték, több témakörben is pontos és sok esetben részletes tájékoztatást kaphattak az olvasók Japán nyugati kapcsolatairól a bezárkózás előtt és alatt. Megismerkedhettek japán helyszínekkel és a japán történelemre jelentős hatást gyakorolt személyekkel is. Ezek között a cikkek között több is akadt, amely múltbéli eseményeket dolgozott fel, mások aktuális világpolitikai viszonyokkal foglalkoztak.

Összességében arra a kérdésre, hogy mit tudhattak Japánról a korabeli olvasók, röviden azt a választ lehet adni, hogy meglehetősen sokat. Mind az öt vizsgált ország és Japán legfontosabb kapcsolattörténeti eseményei, amelyekkel napjaink szakirodalma is rendszeresen foglalkozik, megjelentek a korabeli cikkekben is. Így tehát a színes, távoli kultúrák iránt érdeklődő olvasók időről időre találkozhattak Japánnal is az újságok hasábjain, és az iskolázottabbak általánosságban legalább annyit tudhattak, hogy Ázsia távoli peremén húzódik egy szigetország, amely ugyan nem szíveli az idegeneket, viszont kifejezetten érdekes hagyományai, szokásai vannak, műveltek és szívesen megismerkednek új dolgokkal is, ha a körülmények engedik.

Ami a hazai Japán-kép alakulását illeti, mivel a korban nem adódott más lehetőség, a külföldi anyagok alapján a magyar sajtóban megjelent írások is a külföldön kialakult képet, hozzáállást és látásmódot közvetítették az olvasóiknak. Így igazolhatónak látszik, hogy a hazai sajtóban kialakuló korai Japán-kép összhangban áll az európai és az amerikai Japán-képpel, mivel a cikkek szerzőinek az ott megjelent írások szolgáltak forrásul. Sőt, a hazai Japán-kép a 19. század második felében is nagyjából párhuzamosan haladt a nyugati példákkal, de ez a téma már kívül esik jelen dolgozat keretein.

Így kijelenthető, hogy a hazai sajtóban megjelent cikkek gazdag tematikával és sokrétű ismeretekkel szolgáltak a magyarországi olvasók számára Japán külkapcsolatairól és különös szokásairól. Emellett nem elhanyagolható tény, hogy Japán percepciója jórészt a nyugati forrásokból táplálkozva, azokkal összhangban alakult hazánkban is.

5. A tézisfüzetben felhasznált irodalom

Arcanum. <https://www.arcanum.com/hu/> (Letöltés: 2025. május 19.)

BUDA Attila: *Messziről felmerülő, vonzó szigetek I. II/1, II/2., III.*, Budapest, Ráció Kiadó, 2010–2015.

LAVER, Michael S.: *The Sakoku Edicts and the Tokugawa Hegemony*, Amherst, New York, Cambira Press, 2011.

LÉVAI Gábor: *Japán magyar könyvészete*, Budapest, Egyetemi Keletázsiai Intézet, Keletázsiai Dolgozatok, 1943.

VARRÓK Ilona (főszerk.): *Japán–magyar nagyszótár*, 2. javított kiadás, Budapest, Japán Stúdió Alapítvány, 2024, 490.

6. Publikációs jegyzék

SZABÓ Noémi: Japán megnyitásának megjelenései az osztrák és a magyar sajtóban, in Farkas Ildikó – Sági Attila (szerk.): *Kortárs Japanológia I: a KRE japán szak 20 éves jubileumi konferenciáján, 2014. október 15-én elhangzott előadások válogatott és szerkesztett tanulmányai*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2015, 297–306.

SZABÓ Noémi: Az Ivakura-misszió a Wiener Zeitungban, in Lator László Iván (szerk.): *Sorsok és missziók a politikai változások tükrében*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2018, 85–101.

SZABÓ Noémi: Japán a korai magyar sajtóban, in Farkas Ildikó – Sági, Attila (szerk.): *Kortárs Japanológia III.*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2019, 73–94.

SZABÓ Noémi: 近世ハンガリーにおいて新聞記事に掲載された日本に関するニュース Kinsei Hangarii ni oite shinbun kiji ni keisaisareta Nihon ni kansuru nyuusu, *Waseda Rilas Journal*, Nr. 10, Tokió, 早稲田大学総合人文科学研究センター Research Institute for Letters, Arts and Sciences Waseda University, 2022, 337–341.

SZABÓ Noémi: Japán „apróságok” a magyar sajtóban 1854 előtt, in Doma Petra – Farkas Mária Ildikó (szerk.): *Kortárs Japanológia IV.*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2022, 176–214.

SZABÓ Noémi: Életmentés és diplomácia a Csendes-óceánon a Szakoku időszak alatt, in Doma Petra – Farkas Mária Ildikó (szerk.): *Kortárs Japanológia V.*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2024, 195–212.

SZABÓ Noémi: Portugál–japán kapcsolatok a magyar sajtóban a kezdetektől 1853-ig, in Farkas Ildikó – Szemerey Márton (szerk.): *Kortárs Japanológia VI.*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, várható megjelenés: 2025.